

Ersättning till kulturskapare i *AI-eran*

Problemet är inte att AI finns. Problemet är det saknas hållbara affärmodeller för att ekosystemet ska utvecklas konstruktivt över tid. Den här rapporten är en karta över hur pengarna skulle kunna röra sig i systemet.

Utgivare: Fabel · **Tidpunkt:** År 4 e.GPT (2026) · **Lästid:** Ca 20 minuter

Kapitel 01 — Var är vi?

År 4 e.GPT. Någon kommer att bestämma vart pengarna tar vägen, ska vi vara med och påverka det?

ChatGPT är fyra år gammalt. Den globala musikmarknaden växer, men 24 procent av musikskaparnas intäkter bedöms ligga i riskzonen 2028 och fullt AI-genererad musik står 2026 för 44 procent av nya uppladdningar på Deezer. Licenssystemet är många lager av lösningar från olika tider och tekniska innovationer; systemet behöver nu byggas vidare på för att hantera träning, generering, rekommendation och imitation. Det här gäller inte bara musik. Bild, litteratur, film, översättning och kulturarv står inför motsvarande omställningar, och nya områden som mjukvarukod faller idag delvis utanför etablerade ersättningssystem. Problemet är inte att AI finns. Det är avsaknaden av gemensamma spelregler som är brett accepterade.

När det här skrivs befinner vi oss år 4 e.GPT. Det fjärde året efter att OpenAI släppte ChatGPT, fyra år som radikalt har förändrat hur kulturskapande, distribution och konsumtion ser ut. Och mitt i det står kulturskaparna.

Den globala marknaden för inspelad musik fortsätter att växa, till 31,7 miljarder dollar 2025 enligt IFPI Global Music Report 2026, men under samma period har AI gått från kuriosum till industriell volym. CISAC:s stora AI-studie varnar för att 24 procent av musikskaparnas intäkter kan vara i riskzonen 2028, och Deezer rapporterar 2026 att fullt AI-genererade spår nu står för 44 procent av alla nya uppladdningar på plattformen. Det här är alltså inte en berättelse om att musiken dör. Det är en berättelse om att värdet håller på att byta spår, och att någon kommer att bestämma vart pengarna ska ta vägen. Frågan är vem.

Och det gäller långt utanför musiken. Bildupphovsrätt slår larm om att deras medlemmars verk används i träning utan licens. Svenska Förläggareföreningen kräver avtalslicenser. Journalistförbundet pekar ut medieöversättare som första yrkesgrupp som redan förlorat jobb. Samtidigt finns en annan typ av skapande, framför allt mjukvarukod, som idag faller delvis utanför de etablerade ersättningssystemen trots att den utgör en stor del av träningsmaterialet. Mer om hela det fältet i nästa kapitel.

Det är där den här rapporten landar. Den vägrar både panikinramning och teknikromantik och håller sig till en ganska enkel tes: **problemet är inte att AI finns. Problemet är att ersättningen, transparensten och makten fortfarande är felkopplade.** WIPO beskriver redan behovet av stark "copyright infrastructure" för transparens, samtycke och kompensation i AI-eran. Det börjar inte med en slogan utan med en struktur.

Vår utgångspunkt. Den här rapporten är deskriptiv. Vi tar inte ställning till vilken modell som är bäst. Men vi har en utgångspunkt som färgar urvalet: vi utgår från att användning av upphovsrättsskyddade verk ska ersättas, oberoende av om användaren är mänsklig eller artificiell. Det är en position. Den kan diskuteras. Den följer ändå av en konservativ syn på äganderätten lika gärna som av en kulturpolitisk vilja att försvara skapare. För oss är frågan inte om ersättning ska utgå, utan *hur* den ska organiseras när användaren inte längre är en människa utan en modell.

Vi befinner oss mellan två system. Det gamla systemet byggde på att verk licensierades i tydliga användningar: radio, scen, streaming, synk. Det nya systemet bygger på att enorma mängder verk används för träning, generering, rekommendation, sök och imitation, ofta samtidigt. EU:s AI Act trädde i kraft den 1 augusti 2024, och dess skyldigheter för leverantörer av generella AI-modeller (GPAI) började tillämpas den 2 augusti 2025, med krav på bland annat copyright-efterlevnad och sammanfattningar av träningsinnehåll. Men den säger nästan ingenting om hur ersättningen faktiskt ska flöda. Den reglerar främst ansvar och transparens, inte fördelning.

Samtidigt har de första riktiga marknadssvaren redan börjat komma. STIM lanserade 2025 vad man beskriver som världens första kollektiva AI-licens för musik. Cloudflare började blockera AI-crawlers som standard utan tillstånd eller ersättning och öppnade samtidigt för "pay per crawl". U.S. Copyright

Office landade i att licensmarknaden för AI-träning bör få fortsätta utvecklas utan omedelbart statligt ingripande, men att mer riktade lösningar kan behövas där marknaden misslyckas. Vi är alltså inte i ett vakuum. Vi är i en övergång där praxis byggs i realtid.

Fakta i sammanhanget:

- 24% av musikskaparnas intäkter i riskzonen 2028 (CISAC)
- 44% av nya uppladdningar på Deezer är AI-genererade
- 31,7 Mdr USD, global musikmarknad 2025 (IFPI)
- Nvidias börsvärde är högre än Sveriges BNP
- 1,5 Mdr USD, Anthropic-förlikningen 2025
- 2,7 Mdr kr, STIM:s utbetalning till rättighetshavare 2025

Källor & referenser, Var är vi?

- **CISAC**. "Study on the economic impact of generative AI on music and audiovisual creators", 2024. Siffran 24% intäkter i riskzonen 2028.
- **IFPI Global Music Report 2026**. Global musikmarknad 31,7 miljarder USD 2025.
- **Deezer**. Statistik om andel fullt AI-genererade uppladdningar, 2026. 44% av nya uppladdningar.
- **WIPO**. Arbetsmaterial om generativ AI och upphovsrätt, 2024–2026.
- **EU AI Act (förordning 2024/1689)**. Trädde i kraft 1 augusti 2024; skyldigheterna för leverantörer av generella AI-modeller (GPAI) tillämpas från 2 augusti 2025.
- **U.S. Copyright Office**. "Copyright and Artificial Intelligence, Part 3: Generative AI Training", 2025.
- **STIM**. Lansering av AI-licens 2025.
- **Cloudflare**. Pay-per-crawl-initiativet och default-blockering av AI-crawlers, 2025.

Kapitel 02 — Vad har hänt?

Först teknik. Sedan konflikt. Sedan modell. Frågan är inte om en ny modell kommer, utan vem som skriver den.

Kulturektorn har redan levt igenom flera teknikskiften. Musikskapare har tränats mest i att ställa om under tekniska skiften som grammofon, radio, kassett, fildelning och streaming. Mönstret är detsamma varje gång: ny teknik öppnar ett hål, kris följer, och till slut byggs en ny ersättningslogik. AI skiljer sig på en avgörande punkt. Den äter sig bakåt in i själva katalogen och drar nytta av allt som skapats innan. Striden gäller inte längre bara distribution, utan input och hur en modell konfigureras. Varje teknikskifte bär en ny utmaning med sig.

Det här började inte med AI och det slutar inte med AI. Kulturektorn har redan levt igenom flera teknikskiften.

Musikbranschen är inte unik. Den är bara först till stormen. Musikbranschen har hunnit igenom en lång rad teknikskiften: grammofon, radio, tv, kassett, fildelning och streaming. Nu sker samma sak igen, men snabbare, bredare och mer grumligt. Samtidigt i alla kulturområden. Musik, journalistik, bild, scenkonst, film, you name it.

Vi använder här musikbranschen som ett ledande exempel där mönstret syns tydligast. Ny teknik öppnar först ett hål. Sedan följer kris. Därefter en mer prosaisk fråga: hur ska upphovspersoner få betalt nu? Hur ska pengar, rättigheter och mätning organiseras?

Stim beskriver sin egen historia som ett sekel av just sådana omförhandlingar. När Stim startade 1923 handlade det om att få biografer, restauranger och andra offentliga användare att faktiskt teckna musiklicens. När radio och senare tv slog igenom utvidgades samma logik. Nya distributionsformer krävde nya avtal och därmed nya intäktsströmmar till upphovspersoner. När inspelad musik växte som marknad blev mekaniska licenser och nordisk kollektiv förvaltning centrala. När privatkopiering blev vardag växte privatkopieringsersättningen fram som compensation för ett undantag i upphovsrätten. När Napster och fildelningen slog sönder kontrollen över exemplar svarade branschen först med processer och stängningar och senare med lagliga plattformar. När Spotify lanserades 2008 flyttades ekonomin ännu en gång, från köp per exemplar till licensierad, datadriven användning i enorm skala.

Den förenklade bilden är alltså inte att varje teknik dödar ersättningen. Den mer korrekta bilden är att **varje teknik gör den gamla ersättningsmodellen otillräcklig, tills någon bygger en ny**. Ibland blir den nyordningen bra. Ofta blir den bara mindre dålig än kaoset före den. Men den blir ändå norm.

Musiken gick först. Men resten av kulturektorn är nu i samma terräng. Pressen har redan testat flera versioner av samma konflikt. Ett tidigt franskt svar kom 2013 när Google, efter politiskt tryck, gick med på en fond på totalt 60 miljoner euro för franska publicister. Senare flyttades striden från innovationstöd till närstående rättigheter och förhandlingar om direkt ersättning. Frankrikes konkurrensmyndighet fortsatte pressa Google och bolaget bötfälldes 2024 med 250 miljoner euro, bland annat därför att Bard/Gemini hade tränats på publicistinhåll utan att förläggarna informerats inom ramen för förhandlingarna.

Det som därefter hänt är nästan ännu viktigare. Publicister har börjat skriva egna AI-avtal. OpenAI har slutit avtal med bland andra Axel Springer, Le Monde, Financial Times och News Corp. Uppläggen varierar, men återkommer till samma logik: licensierad tillgång till arkiv och löpande innehåll, användning i träning och/eller svarsgenerering, länkar tillbaka till originalkällan, och i regel hemliga ekonomiska villkor. Det som nästan alltid förblir dunkelt är nästa led: hur mycket, om något, som går vidare till enskilda journalister, fotografer eller andra upphovspersoner bakom materialet.

Film- och tv-sidan har också tagit klivet. Lionsgate slöt 2024 ett avtal med Runway om att träna en skräddarsydd videomodell på studios bibliotek. Det presenterades som ett verktyg för preproduktion och postproduktion, alltså som "hjälp" snarare än ersättning. Men just där ligger ju den stora

saken: **träningsrätten blir ett affärsobjekt.** Och även här är detaljerna om ersättning till kreativa team i stort sett inte offentliga.

Generativ AI är inte bara ännu en kanal. Den äter sig bakåt in i själva katalogen. Tidigare handlade konflikterna ofta om distribution: vem får sända, kopiera, lagra, streama. Nu gäller striden också input. Vem får använda verken för att träna modellerna? Och om det går att licensiera träningen, vad gör man då med outputen, med spårbarheten, med de historiska inträngen, och med de enorma mängder där ingen längre kan peka ut varje enskilt verk för hand?

Samtidigt pågår rättsprocesserna, och domstolen blir en arena där en stor del av spelreglerna faktiskt skrivs. När politiken är långsam och lagboken släpar efter blir stämningar både en juridisk strategi och en hävstång för att tvinga AI-bolagen till förhandlingsbordet. Tre fall är värda att hålla isär.

The New York Times mot OpenAI och Microsoft är en strid mellan resursstarka institutioner. NYT har stämt för att deras artiklar använts utan tillstånd i träningen av GPT-modellerna. Fallet är ännu inte avgjort men förväntas bli prejudicerande, det kan komma att avgöra om storskalig AI-träning på nyhetsmaterial räknas som fair use eller som massivt upphovsrättsintrång. Harvard Law Review noterar samtidigt det historiska ironin: i fallet NYT v. *Tasini* stred tidningen mot sina egna frilansares upphovsrätt. Nu har den bytt sida och argumenterar för "creative and deeply human"-arbete. Det är en påminnelse om att positionerna i AI-frågan inte är fasta, de följer ofta egennytan.

SAG-AFTRA-strejken 2023 är något annat. Där var AI bara en av flera frågor i ett större kollektivavtal om streamingersättning, självinspelningsregler och anställningsvillkor. Men de tydligaste citaten handlade om AI: studiosidan föreslog att bakgrundsskådespelare skulle kunna scannas mot en dags lön och därefter ägas digitalt för all evighet i vilket projekt som helst, "with no consent and no compensation". Strejken slutade i ett treårigt avtal med explicita AI-skrivningar. Lärdomen är arbetsrättslig snarare än upphovsrättslig: när kollektiv organisering möter ekonomisk smärta tvingas AI-frågan in i kontraktet långt innan lagstiftningen hinner ifatt.

Konstnärerna mot Stability, Midjourney och DeviantArt är åter ett tredje slag. Här finns inget storföretag i ryggen, inget fackförbund. Sarah Andersen, Kelly McKernan, Karla Ortiz och en grupp andra konstnärer driver en grupptalan (class action) via Saveri Law Firm. Domstolen avslag 2024 motionerna att helt ogiltigförklara stämningen och lät de centrala upphovsrättskraven gå vidare. Domstolen accepterade också att teorin om att modellerna kan innehålla "komprimerade kopior" av träningsdatan är rimlig att pröva. Det är gräsrotsdriven juridik mot infrastruktur som synliggör en grundläggande oro: "While it is common for technology to replace humans, in this instance humans have not been replaced; their contributions are simply hidden, and they are left uncompensated."

Tre fall, tre arenor: industriell upphovsrätt, arbetsrätt och kollektivtalan. När delar av dessa mål senare delvis glider över i licens och uppgörelser blir en ny sak tydlig: AI-eran producerar inte en enda väg framåt, utan ett blandband av stämning, förlikning och avtal. Det tydligaste exemplet på det är **Anthropic-förlikningen 2025**: efter en class action-stämning från författare för olovlig användning av böcker i träningsdata gick Anthropic med på att betala omkring 1,5 miljarder dollar, en av de största kollektiva utbetalningarna i AI-historien så här långt. Den löste inte principfrågan om fair use. Den satte ett pris. På musikområdet stämde de stora skivbolagen Suno och Udio 2024 för massivt intrång i träningsfasen, och just musiken är värd en parentes här. **Musikbranschen är ovanligt välrustad för att hantera AI-skiftet**, eftersom den redan har genomlevt en strukturellt snarlik kris med Napster och Pirate Bay. Den byggde då ut den infrastruktur för digital licensiering, kollektiv förvaltning och metadata-rapportering som nu kan återanvändas. Bild, scen och litteratur har inte samma muskler. De måste antingen bygga upp dem, eller importera dem från musikens fält.

EU har under tiden försökt bygga ramverk. DSM-direktivet (Digital Single Market, 2019/790) gav undantag för text- och datautvinning och en opt-out-möjlighet. AI Act och den senare GPAI-kodens (General-Purpose AI Code of Practice) kapitel om transparens och copyright har därefter försökt operationalisera vad som ska krävas av generella AI-modeller. Men det är fortfarande långt mellan

regeltext och fungerande marknad. Någon måste översätta den till administration, mätbarhet och pengar.

Fältkartan på djupet. När vi går från musik till resten av kultursektorn syns mönstret tydligt. Litteraturen har börjat ordna sig: Svenska Förläggareföreningen kräver i sitt remissyttrande skälig avtalslicens när språkmodeller tränas på svensk skön- och facklitteratur, och i Storbritannien har CLA (Copyright Licensing Agency) tillsammans med ALCS och PLS lanserat en kollektiv AI-licens som 81 procent av ALCS-författarna stöder. Bildkonsten är skarp i tonen: Bildupphovsrätt skriver att AI-träning på medlemmarnas verk utan licens är ett rent lagbrott. Och promptens roll skapar nya svårigheter, när en användare ber AI:n generera "i Salvador Dalí-stil", var ligger då värdet, i träningsdatan eller i prompten?

Kulturarvet är ett av de få områden där svensk AI-användning faktiskt går först, som verktyg, inte hot. Riksarkivet och Lunds universitet utvecklar tillsammans HTR (Handwritten Text Recognition) som låter äldre handskrivet källmaterial bli digitaliserat, läsbart och sökbart i stor skala. Det öppnar arkiven för helt nya forskningsfrågor och för en bredare allmänhet. Samtidigt påpekar både KB och Svensk biblioteksforening att kulturarvet behöver digitaliseras systematiskt, annars formas svenska språkmodeller huvudsakligen av amerikansk data.

Översättning är den första yrkesgruppen som redan förlorat jobb. Journalistförbundets jurist pekar specifikt ut medieöversättare, undertextare av film och tv, som hamnat i arbetslöshet i takt med att automatöversättningarna fyllt deras roll, även när kvaliteten ofta kritiserats. Och kulturadministrationen själv står i en märklig position: den här rapporten är finansierad av Kulturbryggan just för att kulturpolitik och kulturbyråkrati ska kunna förhålla sig till AI-skiftet. När maskinen producerar billig massbruksmusik och billig massbruksbild kommer kulturstödets logik att behöva omprövas, frågan blir vad det offentliga ska stötta när det privata redan översvämmar systemet.

Det här är alltså kapitlets verkliga slutsats. Varje tid har haft sina egna utmaningar. Och varje tid har till sist svarat med sina egna institutioner. Nu är vi i ännu en sådan tid. Det finns ingen färdig lösning. Men det finns ett tydligt historiskt mönster: först teknik. Sedan konflikt. Sedan modell. Frågan är inte om en ny modell kommer. **Frågan är vem som skriver den.**

Originalen · sedan 1880-tal · **Fonogram & grammofon**

- **Vem betalar:** Köparen av fonogram
- **Vilka får:** Artister, skivbolag
- **Vem fördelar:** Skivbolagen
- **Vad mäts:** Sållda fonogram
- **Upprätthålls av:** Marknaden & Bernkonventionen

En statistisk modell · sedan 1923 · **Radio & STIM**

- **Vem betalar:** Radio, TV, biografer
- **Vilka får:** Kompositörer, textförfattare, förlag
- **Vem fördelar:** STIM
- **Vad mäts:** Spelade minuter
- **Upprätthålls av:** Bernkonventionen + avtal

Indirekt avgift · sedan 1980-tal · **Kassett & Copyswede**

- **Vem betalar:** Importör av lagringsmedia
- **Vilka får:** Upphovspersoner, artister, producenter
- **Vem fördelar:** Copyswede

- **Vad mäts:** Sålida kassetter / lagringsmedia
- **Upprätthålls av:** Lagstiftning

Streaming · sedan 2008 · **Spotify**

- **Vem betalar:** Lyssnaren
- **Vilka får:** Artister, skivbolag
- **Vem fördelar:** Spotify (plattformen)
- **Vad mäts:** Spelade minuter
- **Upprätthålls av:** Avtalsrätten

Framtiden? · 2013 · **Google-fonden i Frankrike**

- **Vem betalar:** Google
- **Vilka får:** "Innovativa projekt i mediebranschen"
- **Vem fördelar:** Mediebolagen via fond
- **Vad mäts:** Inget; fast totalsumma (60M EUR)
- **Upprätthålls av:** Avtal under politiskt tryck

Fältkartan — Det är inte bara musik

Musik dominerar AI-debatten av en enkel anledning: branschen har redan infrastrukturen och en lång erfarenhet av att förhandla licenser. Paradoxalt nog kan musikindustrin vara *bäst rustad* för omställningen. För andra kulturformer kan AI-utvecklingen upplevas som mer disruptiv, de har inte samma muskler att luta sig mot.

- **Musik**, rapportens huvudexempel
- **Litteratur**, Förläggareföreningen kräver avtalslicens; brittiska CLA har gått före
- **Bild & form**, Bildupphovsrätt: AI-träning utan licens är lagbrott
- **Film & TV**, Lionsgate × Runway, SAG-AFTRA-strejken
- **Scenkonst**, "inte ett problem ännu i dramatikernas värld"
- **Kulturarv**, Riksarkivet × Lunds universitet utvecklar HTR (handwritten text recognition) som öppnar arkiven
- **Datorspel**, AIVA komponerar bakgrundsmusik
- **Illustration**, "vår tids Spinning Jenny"
- **Översättning**, medieöversättarna har redan förlorat jobb
- **Manus & dramaturgi**, Writers Guild som föredöme
- **Ljuddesign**, voice cloning, AI-uppläsare
- **Kulturjournalistik**, recensionens framtid, opt-out-problematik
- **Kulturadministration**, Kulturbryggan finansierar den här rapporten av just det här skälet
- **Programmering & teknisk produktion**, kod som upphovsrättsskyddat material
- **Slöjd & konsthantverk**, saknas i materialet, eget research-behov

"Det kanske är Darin som ska få pengar från Konstnärsnämnden, han kommer väl behöva det."

— **Deltagare · AI-middagen** · Tongue-in-cheek, men illustrerar att kulturstödets logik kommer behöva omprövas när AI rör sig in i fler delar av sektorn.

"Varje teknik gör den gamla ersättningsmodellerna otillräckliga, tills någon skapar en ny."

— **Fabel** · Kapitel 02 · Vad har hänt**Källor & referenser, Vad har hänt?**

- **STIM**. “100 år av musikinkomster, STIM 1923–2023.” Historisk översikt.
- **Harvard Law Review Blog**. Audrey Pope, “NYT v. OpenAI: The Times’s About-Face”, 10 april 2024.
- **SAG-AFTRA**. “2023 TV/Theatrical Contracts” och pressmaterial om strejken juli–november 2023.
- **Saveri Law Firm**. Andersen et al. v. Stability AI/Midjourney/DeviantArt. Domstolsbeslut 12 augusti 2024.
- Anthropic-förlikningen 2025. Class action om bokträning, omkring 1,5 miljarder USD. En av de största kollektiva utbetalningarna i AI-historien.
- **Frankrikes konkurrensmyndighet (Autorité de la concurrence)**. Beslut om Google 2024, 250 miljoner euro.
- OpenAI:s publicistavtal. Axel Springer, Le Monde, Financial Times, News Corp m.fl., 2023–2025.
- Lionsgate × Runway. Avtal om träning på studiokatalog, 2024.
- **EU DSM-direktivet (2019/790)**. Artikel 4 om text- och datautvinning med opt-out.

Kapitel 03 — Fem frågor att *ställa sig*

Som varje fungerande ersättningsmodell måste svara på. När någon säger “vi behöver en modell” svarar de sällan på mer än en eller två av dem.

Vem ska betala? Vilka ska ha betalt? Vad mäts? Vem får pengarna? Vad upprätthåller? De fem frågorna löser inte problemet, men de gör det jämförbart. Samma frågor besvarades en gång för fonogrammet, för radion, för kassetten, för Spotify. Vi har gjort det förr. Vi vet hur det går till. Nedan: hur historien har svarat, och en chans att testa hur du själv skulle svara nu.

Det går att göra frågan om AI och ersättning nästan oändligt komplicerad. Man kan börja i upphovsrätten, i tekniken, i kulturpolitiken, i datamodellerna, i marknaden eller i moralen. Alla vägar leder snabbt in i snår.

Därför behöver vi en enklare modell. Inte för att verkligheten är enkel. Utan för att vi måste kunna prata om den. I de diskussioner vi har haft med branschföreträdare, kreatörer och forskare har vi valt en tydlig ram för hur frågan diskuteras. Vi tror att varje fungerande ersättningssystem behöver svara på fem frågor.

De fem frågorna löser inte problemet. Men de gör det synligt. När någon säger att “vi behöver en modell” brukar de sällan efterfråga svaret på mer än en eller två av frågorna.

Och en viktig varning innan vi går in. **Det är en frestelse att leta efter en enda elegant modell, en enda betalningspunkt, en enda mottagare, en enda regel.** Den frestelsen ska motstås. Ersättningsströmmarna i kulturen är idag ett myller med betalningspunkter och mottagare på många platser i värdekedjan. I AI-eran kommer det sannolikt att fortsätta vara så. Lösningen är inte att förenkla bort myllret. Lösningen är att se hela det och bygga vidare på det.

“Ersättningsströmmarna är ett myller som finns på många platser i värdekedjorna. Så kommer det behöva vara i framtiden också.”

— **Lise Guterstam · jurist, SAMI · Intervju · 2026**

“Generativ AI kräver licenser i tre led: för träning, för AI-tjänsten i sig, och för användning av AI-genererade verk.”

— **Nordens musikupphovsrättsorganisationer · gemensam position 2025 · STIM, Koda, Teosto, Tono, STEF**

Fråga 1 · Vem betalar?

Fråga 2 · Vilka får?

Fråga 3 · Vad mäts?

Fråga 4 · Vem administrerar?

Fråga 5 · Vem upprätthåller?

Vem ska betala?

Den som extraherar värde, inte bara den som tränar.

STIM tänker i flera led: träning, tjänsteanvändning, vidare distribution. Cloudflare gör samma sak från ett annat håll: varje crawl kan vara en betalbar handling. Om värde skapas i flera led måste betalningspunkterna också finnas i flera led, annars flyttas kostnaden bara till nästa lager i stacken.

Det korta svaret är: den som extraherar värde, inte bara den som tränar. STIM:s modell är intressant just därför att den inte stannar vid träningsögonblicket. Den omfattar träning, användningen av AI-tjänsten och den vidare distributionen av den musik som tjänsten genererar. Cloudflare tänker likadant från ett annat håll: varje crawl-förfrågan kan vara en betalbar handling. Om värde skapas i

flera led måste också betalningspunkterna finnas i flera led. Annars flyttar man bara kostnaden till nästa lager i stacken.

Men det finns ett tungt motargument från fältet. I våra middagar med branschföreträdare återkom en överraskande tydlig konsensus om att det första ledet, själva träningen, bör vara den centrala betalningspunkten. Resonemanget är pragmatiskt: *input går att lokalisera, output är nästan omöjlig att lokalisera*. Att försöka räkna pengar per genererat verk leder in i ett tekniskt och juridiskt träsk (vad räknas? hur stor likhet? vem äger prompten?). Att istället ta betalt vid träningsögonblicket, när data faktiskt lyfts in i modellen, är spårbart, förhandlingsbart och slutar i en konkret summa. Akademiker som Daniel Gervais och Martin Senftleben argumenterar för motsatsen: en output-baserad AI-levy där användningen efter modellen blir det som mäts. Båda har poänger. Båda kan kombineras. Men den som väljer en av dem måste vara medveten om vad den valt, och vad den valt bort.

Vilka ska ha betalt?

Det kan låta enkelt att ersätta "kreatörerna". Men vem som skapar kultur är en ständig förhandling.

Låtskrivare, kompositörer, förlag, masterägare och ägare av stora mängder upphovsrätter. Man ska inte glömma att upphovsrätten är delad i två delar: en ekonomisk och en ideell. Den ideella stannar alltid hos kreatören. Den ekonomiska är en handelsvara, precis som alla immaterialrättigheter. Det betyder att generativ AI slår på två olika sätt. Dels riskerar ersättningar till upphovsrättsägarna att utebli. Dels riskerar kreatörer som traditionellt levt på uppdrag i sektorn att förlora löpande inkomster när AI kan ersätta dem: illustratörer, studiomusiker, översättare, men även programmerare och jurister som producerar texter som kan vara skyddade. Den ena gruppen förlorar utdelningen från sina investeringar; den andra förlorar uppdragen. Allra hårdast drabbar det illustrationen, där den första vågen redan dragit förbi. Bruksbilder, redaktionella illustrationer, koncept för spel och reklam genereras numera billigare av AI än vad en frilansare kan ta betalt för. Det är inte en hypotetisk framtid; det är 2025.

I musik finns det inget seriöst svar som bara säger "skaparna" i största allmänhet. Det handlar om låtskrivare, kompositörer, förlag, masterägare och i vissa modeller även närliggande rättigheter. STIMs AI-licens är därför byggd så att både musikverk och inspelningar kan omfattas i samma licens, men bara för verk där rättighetshavarna uttryckligen har sagt ja i pilotfasen. WIPO:s beskrivning av kollektiv förvaltning är användbar här: CMOs finns just för att individuell clearing blir orealistisk när användningarna blir många och repertoarerna stora. Samtidigt finns en viktig gräns: rent AI-genererade verk utan mänsklig upphovsperson får i dagens system ofta inget upphovsrättsligt skydd alls. Så alla ska inte ha betalt för allt. **Men rätt människor ska ha betalt för rätt användning.**

Vad mäts?

Tekniken avgör vad som blir möjligt att ersätta. Och vi är fortfarande mitt i att definiera mätningen.

Musikhistorien visar att mätningen alltid är där tekniken landar: biljetter → exemplar → spelningar → lagringsmedia → strömmar. Nu provas två vägar parallellt: ersättning baserad på träningsdata (input) eller på vad AI faktiskt genererar (output). STIM gick åt båda håll i sin pilot 2025, för att slippa välja innan tekniken mognat.

Bakom nästan varje ersättningsmodell i kultursektorn döljer sig en ganska grundläggande fråga: vad är det egentligen vi mäter? Musikindustrins historia visar hur svaret på den frågan har förändrats gång på gång och hur tekniken i praktiken avgör vad som blir möjligt att ersätta.

I början låg fokus nära den fysiska verkligheten. Man kunde mäta biljettintäkter från konserter eller försäljning av noter och grammfonskivor. När skivindustrin växte fram flyttades logiken mot sålda exemplar: ersättning kopplades till varje producerad eller såld enhet. Radion förändrade spelplanen. Ingen visste längre exakt hur många människor som faktiskt lyssnade men man kunde mäta vad som

spelades. Där uppstod de moderna kollektiva licenserna: ersättning baserad på användning snarare än försäljning. STIM-logiken byggde inte på att någon köpte ett verk, utan att ett verk användes offentligt.

Sedan kom kassetbanden och privatkopieringen. Ett betydligt stökigare skifte. Plötsligt gick det inte längre att veta vad som spelades in, hur många kopior som gjordes eller vem som tog del av dem. Istället valde man att mäta mediet snarare än innehållet. Lösningen blev privatkopieringserättning på tomma kassetband och senare lagringsmedia. Inte perfekt precision, men en praktiskt fungerande modell.

Streaming flyttade återigen tillbaka logiken mot detaljerad mätbarhet. Med Spotify och andra tjänster blev det möjligt att i princip veta att en viss person lyssnade på ett visst verk vid en viss tidpunkt. Ersättningen kunde därför åter knytas till faktisk konsumtion, om än genom plattformarnas egna mätmodeller.

Generativ AI ställer nu samma fråga igen men i ny form: vad är det egentligen vi ska mäta? I diskussionerna som förs inom kultursektorn brukar ofta två olika vägar diskuteras främst:

Den första utgår från träningsdata. Då ligger logiken nära den traditionella STIM-modellen: värdet uppstår när ett verk används för att möjliggöra något annat. Om en modell tränas på musik, bilder, texter eller journalistik skulle ersättningen kunna kopplas till just den användningen. Men då blir transparens central. Man måste veta vad som tränas på, i vilken omfattning, hur olika verk används och vilka rättighetshavare som omfattas.

Den andra vägen utgår från utdata. Då spelar träningsmaterialet mindre roll. Fokus ligger istället på det som faktiskt produceras eller säljs: genererade bilder, musikstycken, texter eller AI-tjänster. Logiken liknar mer tidigare modeller för sålda exemplar eller producerade enheter. I ett sådant system blir transparens kring träningsdata betydligt mindre viktig, det centrala blir istället vad AI faktiskt genererar och hur det används kommersiellt.

Det här är inte bara en teknisk skillnad. Det är två ganska olika modeller.

När STIM under 2025 lanserade sin licens för AI-material valde man att gå åt båda håll. Dels mot träningsdata, genom att skapa en möjlighet för AI-bolag att licensiera användningen av musikverk i själva modellträningen. Dels mot utdata, genom att öppna för ersättning när AI-genererad musik faktiskt används, distribueras eller kommersialiseras. I praktiken innebär det att STIM inte tog ställning till vilken modell som kommer vinna utan försökte bygga beredskap för båda.

Och så det riktigt knepiga: illustration. Musik och text går åtminstone delvis att mäta i sekunder eller ord. Illustration handlar däremot ofta om *stil*. När någon ber AI:n om en bild "i Dali-stil" eller "i Strindbergs-stil" är det inte ett specifikt verk som kopieras; det är ett uttrycksätt. EU-parlamentets utredning slår fast saken juridiskt: "*Style or technique per se is not protected by copyright*", en bild "in the style of Van Gogh" inkräktar inte på upphovsrätten så länge den inte kopierar specifika uttryckselement. I den amerikanska grupptalan mot Midjourney och Stability AI är detta själva kärnan: konstnärerna kan se sin egen stil överallt, men har ingen juridisk hävstång. "*Even if the prompt is 'Dragon in the style of Artist Doe,' Artist Doe is not compensated.*" För illustratörer betyder det att de förlorar inte främst är ett enskilt verks marknad, utan deras egen visuella identitet som handelsvara. Och mätbarheten där är, för att uttrycka det milt, ännu inte uppfunnen.

Vem får pengarna?

Pengaflödet är en designfråga, inte en naturkraft. Den som inte ritar kartan över hur pengarna ska gå får acceptera den karta som någon annan ritar.

I STIM-modellen går pengarna genom kollektiv infrastruktur. I Cloudflores modell går de till domänägaren. I Indiens modell går statliga resurser till compute och dataset, inte till skapare. Lärdomen: om man inte bygger en fördelningsmekanism hamnar pengarna automatiskt där kontrollen redan finns.

Det är inte en naturkraft. Det är systemdesign. I STIM-modellen går pengarna genom en kollektiv infrastruktur som redan kan licensiera, samla in och fördela ersättning. I Cloudflares modell går betalningen i stället till domänägaren eller publicisten som kontrollerar tillgången. I Indiens modell går statliga resurser framför allt till compute, dataset och användningskapacitet, alltså till att bygga förmåga, inte till att kompensera skapare. Den stora lärdomen är enkel: **om man inte bygger en fördelningsmekanism, då hamnar pengarna automatiskt där kontrollen över modellen, molnet eller gränssnittet redan finns.**

Vad upprätthåller?

Inte lagtext ensam. Infrastruktur.

Det som håller ihop ersättning är samtycke, identifiering, rapportering, standarder, teknisk enforcement och tvistlösning. WIPO talar om "copyright infrastructure". EU bygger transparenskrav. Cloudflare bygger enforcement i HTTP-flödet. Japan visar att tillåtande träning kräver skydd i andra lager. Vad som än väljs måste det kunna verkställas.

Inte lagtext ensam. Det som faktiskt håller ihop en fungerande ersättningsmodell är infrastruktur: samtycke, identifiering, rapportering, standarder, teknisk enforcement och förmågan att lösa tvister. WIPO säger uttryckligen att stark copyright-infrastruktur är avgörande när AI ökar trycket på attribution, ersättning och rättighetsförvaltning. EU:s AI Act bygger in krav på copyright-policy och träningssammanfattningar. Cloudflare kopplar blockering och betalning till faktisk nätverksinfrastruktur, webbtrafiken som passerar deras servrar inspekteras och kan stoppas eller debiteras innan AI-botten når sidan. Japans modell visar å andra sidan att om man väljer en mer tillåtande träningstradition måste skyddet flytta till andra lager, som oskälig marknadsskada, snävare stilplockning eller outputregler. Vad som än väljs måste det kunna verkställas. Annars är det bara fromma förhoppningar.

Källor & referenser, Fem frågor

- Fabel: "Presentation AI-middag" 2025. Femfrågor-modellen och de fyra delfrågor-PDF:erna ("Vem betalar", "Vem får betalt", "Vem administrerar", "Vem upprätthåller").
- Lise Guterstam, **SAMI**. Intervju 2026 om myllret av betalningspunkter. Källan för rapportens grundtes om att flera samtidiga betalningspunkter krävs.
- **Nordens musikupphovsrättsorganisationer**. Gemensam position 2025, licenser i tre led. STIM, Koda, Teosto, Tono, STEF.
- Daniel Gervais & Martin Senftleben. Akademiska arbeten om output-baserad AI-levy, 2023–2025. Se **Gervais** och **Senftleben** på SSRN.
- STIM × **Surreal**. Pilot för attributionsteknik, lanserad 2025.
- **Indiens CRCAT-modell / IndiaAI Mission**. Statlig fördelningsstruktur, 2024.
- Plattformarledda ersättningsmodeller i drift: **Shutterstock Contributor Fund** (2022), Adobe Firefly-bonus, **Pond5 dataset payments**.
- **Brittiska CLA-licensen**. ALCS och PLS, kollektiv AI-licens för text, 2025. 81% av ALCS-författare stödde införandet.
- Tyska musikerförslaget. 30% av AI-bolagsvinst till kreatörsfond, debatterat 2025–2026.
- AI-middagen, Fabel. Citat om input/output-svårigheten, dataannoterare, Karl Ove Knausgård-
oron, mellanlagret som Spinning Jenny.

Kapitel 04 — Hur går vi vidare?

Varje teknikskifte skriver om spelreglerna. Japan och Indien är ytterpunkterna, allt annat ligger däremellan, och flera av modellerna är mer släkt med varandra än de ser ut.

Internationellt har vi två extremvärden som ramar in spektrumet, Japan med hands-off-träning och Indien med tung offentlig styrning. Mellan dessa ligger sex möjliga vägar. Två par är förvånansvärt lika: STIM-modellen och Google-fonden 2013 har samma logik (en institution samlar in, fördelar vidare). Och kassetmodellen kan tänkas om för AI-eran med elförbrukning som mätbar bärare. Indienmodellen är inte heller så långt från svensk bibliotekersättning, samma insamlingsprincip, annan fördelning.

Vi kan luta oss tillbaka. Då kommer domstolar, plattformar och de största AI-bolagen att skriva reglerna åt oss. U.S. Copyright Office beskriver marknaden som ung och ojämn, med vissa framväxande licenslösningar men fortsatt stora luckor. Cloudflare säger rakt ut att den gamla webbkonomins byteshandel, indexing mot trafik, är bruten. Och CISAC:s studie pekar på vad som händer i ett “unchanged regulatory framework”: värde flyttas från skapare till AI-bolag samtidigt som AI-genererade verk konkurrerar ut mänskliga. Gör man inget är det alltså inte status quo man får. Man får ett nytt status quo, designat av andra.

Vi kan göra som innan men på nytt, STIMs modell. Det här är det mest konkreta svenska försöket att översätta en gammal licenslogik till ett nytt fält. STIM representerar över 100 000 musikskapare och distribuerade 2,7 miljarder kronor till rättighetshavare 2025. Den nya AI-licensen omfattar i pilotfasen bara verk där rättighetshavarna har gett uttryckligt samtycke, och den bygger på royalties under träning, tjänsteinvändning och användning av den genererade musiken. Styrkan här är uppenbar: institution, förtroende, fördelningserfarenhet och ett faktiskt försök att få ihop samtycke, transparens och pengar. Svagheten är också tydlig: attributionstekniken är ny, pilotens repertoar är begränsad och STIM säger själva att det ännu inte finns konkreta exempel på hur stor en individuell AI-utbetalning blir. Det är alltså en lovande början, inte en färdig modell.

Vi kan sätta gränser, Cloudflares modell. Här ligger fokus inte på kollektiv förvaltning utan på tillträdeskontroll. Cloudflare började 2025 blockera AI-crawlers utan tillstånd som standard och byggde dessutom “pay per crawl”, där en innehållsägare kan välja att tillåta, ta betalt eller blockera varje crawler. Den stora styrkan är att detta ger omedelbar förhandlingsmakt vid själva insamlingen. Den stora begränsningen är att modellen är bäst för webbinnehåll som faktiskt passerar genom den infrastrukturen; den löser inte automatiskt redan skrapade dataset, privata kataloger eller musikfiler som cirkulerar i andra led. Men som maktverktyg är det starkt. Plötsligt är opt-out inte bara en metatag. Det är en grind.

Vi kan förstatliga, det indiska exemplet. Men här behöver man vara noggrann. Indien verkar inte nationalisera upphovsrätten till träningsdata. Det landet bygger snarare offentlig AI-infrastruktur: IndiaAI Mission med statlig budget, sju pelare, compute, datasetplattformar och subventionerad tillgång till GPU-kapacitet. Regeringen godkände 2024 ett utlägg på 10 372 crore rupier för missionen, och den offentliga kommunikationen beskriver målet som att demokratisera tillgång till compute och data, inklusive tiotusentals GPU:er till subventionerade priser. Det är alltså ett slags AI som digital public infrastructure. Starkt för kapacitet, suveränitet och bred tillgång. Oklart som modell för ersättning till skapare. Om man vill använda Indien i debatten bör man därför säga just det: det är ett exempel på offentlig AI-infrastruktur, inte på färdig offentlig kompensationsmodell för kultur.

Vi kan se det annorlunda, det japanska exemplet. Japan har valt en betydligt mer tillåtande linje för själva träningen. Artikel 30-4 i den japanska upphovsrättslagen tillåter användning av verk för bland annat dataanalys när syftet inte är att människor ska “njuta” av verkets uttryck, så länge användningen inte oskäligt skadar rättighetshavarens intressen. Samtidigt har den japanska kulturmyndighetens vägledning förtydligat att en liten, riktad uppsättning verk som plockar en specifik skapares stil eller gemensamma kreativa uttryck kan falla utanför undantaget. Det här är viktigt. Japan är inte “allt är fritt”. Japan är snabbare träning, men fortfarande med gränser där marknadsskada eller precis stilutvinning blir för stor. Det är en annan balanspunkt, inte frånvaro av balans.

Vi kan tänka om, kanske ska musik inte ersättas, utan skyddas på andra sätt. Det här är den obekväma tanken, men den förtjänar att sägas högt. Om rent AI-genererad musik utan mänsklig upphovsperson ofta saknar vanligt upphovsrättsskydd, och om plattformar redan nu kan märka, nedprioritera och i vissa fall demonetisera fullt AI-genererat och bedrägligt innehåll, då kanske en del av svaret inte är att försöka prissätta varje promille av varje träningssats. Kanske måste en del av svaret vara kulturpolitik, plattformsdessign, märkning, chartregler, antifusk och aktiv prioritering av mänskligt skapande. Det här är en slutsats, inte fast rätt. Men den följer logiskt av det som redan sker hos STIM, U.S. Copyright Office och Deezer.

En intressekonflikt som ofta missas: inom techbranschen. Den vanliga inramningen är "AI-bolag mot kulturskapare". Det är en del av sanningen, men inte hela. Inom techsektorn finns aktörer som har frodats i streamingeran och nu står på två ben samtidigt. Daniel Ek på Spotify har vid flera tillfällen sagt att bolaget ska gå tyngre in i AI-genererad musik on demand, vilket fått motreaktioner från musiker. Epidemic Sound, vars affärsmodell bygger på att leverera musik med på förhand klarerade rättigheter, riskerar samtidigt att se sin värdeproposition urholkas om generativ AI blir tillräckligt bra och spridd. Och europeiska AI-aktörer som franska Mistral har en helt annan position än amerikanska giganter när det gäller frågan om svensk eller europeisk särlinje: konkurrenskraftsfrågan är inte bara "Sverige vs OpenAI", den är "Mistral vs OpenAI" och "Spotify vs Suno". Det är därför EU:s position spelar roll på ett annat sätt än ren skaparvänlighet, det är också ett industripolitiskt val.

Det tyska 30-procentsförslaget. Vi ska också lyfta ett alternativ som inte hör hemma bland de sex vägarna ovan men som har dykt upp i debatten det senaste året: ett förslag från tyska musikerorganisationer om att 30 procent av AI-bolagens vinst, inte intäkter, inte träningskostnad, utan vinst, ska kanaliseras till en kreatörsfond. Det är en radikalt enkel modell: man slipper räkna verk, prompter eller datapunkter, och man kopplar betalningen direkt till lönsamhet. Svagheten är att den förutsätter att AI-bolagen faktiskt redovisar vinst, vilket de flesta inte gör i nuläget, och att procentsatsen inte själv löser hur pengarna ska fördelas. Men som tankefigur är den intressant. Den lägger frågan på ren marknadsekonomi: om värdet uppstår, ska en bestämd andel följa med ut.

Vem hamnar i kläm? De små och de breda. De flesta nuvarande modeller har en sak gemensamt: de gynnar de redan resursstarka. Disney kan göra upp med OpenAI; New York Times kan stämma; de stora rättighetsorganisationerna kan förhandla. Det funkar fint för dem. Men för en illustratör i Skellefteå, en sessionsmusiker i Göteborg eller en spelutvecklare i Karlskrona räcker det inte. De bidrar med lite var, men tillsammans bygger de mycket. Utan en mekanism för dem kommer de att hamna utanför. Och det är inte bara ett rättviseproblem; det är ett marknadsproblem. En fungerande marknad där nya aktörer kan etablera sig kräver låga inträdeströsklar och förutsägbarhet. Standards och breda avtal ger just det: en illustratör vet vad som gäller, en AI-startup vet vad som gäller, en investerare vet vad som gäller. Osäkra juridiska förhållanden ökar risken och bromsar utvecklingstempot, oberoende av om man bygger generativa modeller eller om man potentiellt erbjuder träningsdata.

Och så dualiteten: katalogen kontra framtiden. Det finns två tidshorisonter som ofta blandas ihop. Den ena handlar om allt som *redan* har skapats och som redan har använts som träningsdata, ofta utan tillstånd. Den andra handlar om det som ska göras härnäst, där man kan tänka sig licenser, samtycke och spårbarhet från början. STIM:s Simon Gozzi formulerade det skarpt i intervjun: de AI-bolag som tränat först och frågat sen ska inte komma undan. "*Vi kommer aldrig glömma den historiska stölden om vi säger så.*" Det är en hållning. En annan är att gå pragmatiskt vidare och fokusera på framtiden. Vilken man väljer beror på om man ser AI-eran som ett brott eller som ett skifte, eller som båda, vilket kanske är mest ärligt.

Och så domstolen som arena. En del av spelreglerna skrivs inte på något kontor. De skrivs i amerikansk domstol just nu. New York Times mot OpenAI, konstnärernas grupptalan mot Midjourney, Suno- och Udio-stämningarna. När delar av dessa mål går mot uppgörelser blir uppgörelsernas premisser de facto normgivande för andra. SAG-AFTRA-strejken 2023, där AI bara var en av flera frågor, visade samtidigt att kollektiva fackliga grepp kan tvinga fram skarpa AI-skrivningar i kontrakt

långt innan lagstiftningen hinner ifatt. Det är värt att notera: musikbranschen är ovanligt välrustad för det här, eftersom den redan har gått igenom en snarlik kris med Napster och Pirate Bay. Andra branscher (bild, scen, litteratur) saknar i hög grad samma institutionella muskler och måste därför antingen bygga upp dem, eller importera dem från musikens infrastruktur.

“Japan är inte ‘allt är fritt’. Indien är inte ‘staten tar över’. Mellan dessa ytterpunkter ligger nästan alla våra svenska val.”

— **Fabel** · Kapitel 04 · Hur går vi vidare

Japan, hands-off

Artikel 30-4 tillåter att maskiner får titta på i princip vad som helst. Gränsen går vid marknadsskada och precis stilplockning. Inte “allt är fritt”. Bara snabbare träning.

Indien, statligt

IndiaAI Mission bygger offentlig AI-infrastruktur, compute, dataset, subventionerad GPU-kapacitet. Inte färdig ersättningsmodell för kultur, men en helt annan ordning för var makten ligger.

Luta oss tillbaka

Domstolar, plattformar och de största AI-bolagen skriver reglerna åt oss. Inget nytt status quo, ett designat av andra.

STIM-modellen $\approx$ Google-fonden

Kollektiv licens i flera led: träning, tjänst, distribution. Förvånansvärt nära franska Google-fonden 2013 i logik, en institution samlar in från AI-bolaget och fördelar vidare. Skillnaden är detaljgrad: STIM försöker mäta, Google-fonden betalade fast summa.

Cloudflare, teknisk lösning

Inte primärt en marknadsmodell utan en infrastrukturlösning. Cloudflare sitter mellan internet och AI-bolagens crawlers och kan rent tekniskt blockera eller debitera. Global lösning per definition, gör inte halt vid landsgränser. Stark vid insamling, svag för redan skrapade dataset.

Kassettmodellen $\approx$ el-proxy

Privatkopieringsersättningen beskattar inte verket, den beskattar bäraren (kassetten, USB-minnet, den nedladdade kopian). Den principen går att flytta in i AI-eran. Den verkliga råvaran för generativ AI är *compute*, antalet beräkningar per sekund. Men hur många Nvidia-chip ett bolag har är en affärshemlighet. Det finns dessutom inget “globalt moln”, all beräkningskraft sitter i ett datacenter på en geografisk punkt, med en operatör som driftar det. Den operatören är skattskyldig och köper sin el från elnät som är offentligt övervakade. Att beskatta elförbrukningen är därför en omväg via en mätbar bärare, och en KPI som faller ut av sig själv.

Bibliotekersättnings-modellen

Insamling som Indien (staten), fördelning som svensk bibliotekersättning (riktade medel till författare via stipendier eller per utlåning). Statlig samordning utan att staten själv blir mottagare. En medelväg mellan extremerna.

Tänka om

Kanske ska AI-musik inte ersättas, utan skyddas mot. Märkning, chartregler, antifusk, aktiv prioritering av mänskligt skapande.

Källor & referenser, Hur går vi vidare?

- [Japans upphovsrättslag, artikel 30-4](#). Kulturmyndighetens vägledning, 2023–2024.
- [IndiaAI Mission](#). Officiell statlig budget 10 372 crore rupier, sju pelare, 38 231 GPUs. Indiens statliga AI-infrastrukturprogram.
- STIM × [Songfox](#). Första offentliga AI-licenspilot, 2025. Songfox är en svensk AI-tjänst som genererar musik på prompt, den första som tagit STIM:s licens.
- [Cloudflare](#). Pay-per-crawl och default-blockering av AI-crawlers, 2025.
- Daniel Ek, [Spotify](#). Uttalanden om AI-genererad musik on demand, 2024–2026.
- [Epidemic Sound](#). Affärsmodellanalys, kontroversen kring AI och förförhandlade musikerättigheter.
- [Mistral AI](#). Som europeisk frontier lab och konkurrenskraftsfråga.
- Tyska 30%-förslaget. Musikerorganisationers vinst-andelsmodell, debatt 2025–2026. Drivet av bl.a. [GEMA](#) och tyska musikerförbund.

Kapitel 05 — Vem har *bollen*?

När alla pekar på varandra riskerar ingen att styra spelet. Marknad ensam räcker inte. Politik ensam räcker inte. I Sverige förhandlar parterna men sällan utan politisk skugga.

Man kan utropa "politiken måste agera" men det är förmodligen otillräckligt och inte heller tradition. Den svenska modellen är att ofta att parterna förhandlar, men det franska Google-exemplet (60M-fonden 2013 och 250M-böterna 2024) visar att parterna sällan kommer överens utan politiskt eller juridiskt tryck. Det här är inte en fråga om vem som ska agera först. Det är en fråga om vilka mekanismer som skapar rörelse, och vilka intressekonflikter som hindrar den.

Är det politikerna? När vi under våra middagar med ett 30-tal personer från vitt skilda sektorer ställde frågan var "politiken måste agera" det vanligaste svaret. Det är en förståelig instinkt. Som analys håller den inte.

Den svenska traditionen är att parterna förhandlar, men sällan i ett vakuum. Privatkopieringsersättningen, kollektivavtalslogiken, mediekompromisserna kom inte primärt från lagstiftaren utan från rättighetshavare, arbetsgivare, fackförbund och kollektivförvaltare som satte sig ner. Många vi talat med håller hårt fast vid den modellen: marknaden, parterna och branschen själv kommer att lösa det. Men de gör det när det finns en trovärdig politisk skugga över förhandlingsbordet. Det franska Google-exemplet är den klassiska illustrationen, utan hot om lagstiftning ingen 60-miljonersfond, utan konkurrensmyndighet ingen 250-miljonersböter. Marknaden levererar, men under tryck.

Riktiga intressekonflikter försvinner inte med politisk vilja. Stora rättighetshavare har andra intressen än enskilda skapare. Plattformar har andra än AI-bolagen. Svenska AI-bolag har andra intressen än svenska kulturskapare. Kollektiv förvaltning passar inte alla sektorer; direkt avtal passar bara de stora. Den som låtsas att det här är ett problem med ett svar har inte tittat noga nog.

Och svensk politik måste utveckla en linje, för EU sätter formerna nu. Vår erfarenhet inför middagarna är talande: vi letade efter AI-politiska talespersoner och hittade utpekade individer endast hos Centerpartiet och Miljöpartiet. Frågan skär genom flera utskott, men när fältet är ungt och Bryssel skriver kapitlen är det ett rimligt minimikrav att fler partier har en pekad person. Det är inte en bisak, det är basal politisk infrastruktur. Regeringens AI-strategi 2026 nämner att "skyddet för upphovsrätten ska värnas" och pekar på avtalslicenser som möjlig väg, men talar inte om *ersättning* eller *kulturskapare*, fokus ligger på tillgång till material och på regelförenkling i Bryssel. Det är en linje. Den lämnar mycket öppet för andra att fylla.

Bollen ligger därför hos dem som bygger normerna först: kollektivförvaltare, infrastrukturbolag, streamingtjänster, metadataorgan, publicister och rättighetsägare. STIM visar att en kollektiv modell går att pilota. Cloudflare att access går att prissätta. Deezer att AI-musik går att upptäcka och isolera. DDEX att metadata är frontlinje, inte sidospår. **Men ingen bygger i vakuum. Alla bygger med politiken som skugga och EU som ramverk.**

Fakta i sammanhanget:

- Marknaden löser det
- Politiken måste agera
- Parterna förhandlar
- Politisk skugga
- Intressekonflikt
- Den svenska modellen

"Hollande... han var med i dialog. Han gjorde ingenting. Men han främjade samtal."

— **Deltagare · rundabordssamtal** · Om franska statens roll i Google-uppgörelsen 2013

“Vi kommer aldrig glömma den historiska stölden om vi säger så.”

— **Simon Gozzi · STIM** · Om de AI-bolag som tränat först och frågat sen

“Drivet av schackdraget att i musik slå hål på argumentet att det inte går att licensera.”

— **Simon Gozzi · STIM** · Om varför AI-pilotlicensen lanserades 2025

Spotlight · EU — Regulatorisk vilja, men i vems intresse?

Bryssel har gjort tydligt att man vill vara den som ramar in AI: AI Act är på plats, GPAI-koden är på plats, DSM-direktivets opt-out finns. Det är ingen liten sak. EU är den enda större jurisdiktion som faktiskt försökt skriva en heltäckande AI-lag, och Sveriges AI-strategi (2026) säger uttryckligen att Sverige ska driva på för regelförenkling där.

Men två frågor återstår. **Är takten tillräckligt snabb** när en tjänst som Sora kan lanseras med Disney-avtal i december och läggas ner i mars? Och **vems intressen vinner i förhandlingsrummet?** Det är lätt att tro att Bryssel skyddar den lilla skaparen mot techjättarna. Den faktiska dynamiken är ofta att de stora rättighetsorganisationerna och de stora AI-bolagen sitter vid samma bord, medan en svensk illustratör eller sessionsmusiker står utanför. EU är en aktör som bör vara med, men inte automatiskt en som löser frågan åt enskilda kulturskapare.

Att **Europaparlamentet självt** uppenbarligen är medvetet om det syns inte minst i en kampanj parlamentet lanserade på **världsboksdagen den 23 april 2026**. Den dramatiserar AI-exploateringen med personer i skrymmande “AI-kostymer” som under några sekunder stjälar en tidning vid kiosken, härmar en musiker som spelar ukulele under ett träd, och tar konstnärens duk från staffliet i parken, med replikerna “Hey!”, “[AI copying music badly]” och avslutningens slag: “It’s mine now.” Det är direkt kommunikation från lagstiftaren själv. Tonen är ovanlig för en EU-institution. Den är meningen att vara det.

- Mer transparens från AI-bolagen
- Starkare skydd för kulturskapare
- Tydliga regler som håller rättvist

“It’s mine now.”

— **Europaparlamentet · världsboksdagen 23 april 2026** · Officiell kampanj för upphovsrätten i AI-eran. Sätter en ovanligt skarp ton för en EU-institution och visar att parlamentet vill att kulturen ska få mer än ramverk, det vill ha pengar och regler som faktiskt biter.

Källor & referenser, Vem har bollen?

- **Sveriges AI-strategi 2026**. Regeringskansliet. Citerad om avtalslicenser och EU-linjen om regelförenkling.
- Remissyttranden över **AI-kommissionens Färdplan för Sverige (SOU 2025:12)**. Lämnade till Finansdepartementet juni 2025 av **STIM, SAMI, Bildupphovsrätt, KLYS, Tidningsutgivarna** m.fl.
- **Frankrikes konkurrensmyndighet**. Beslut om Google, 250 miljoner euro i böter, 2024. För att Bard/Gemini tränats på publicistinnehåll utan att förläggarna informerats.
- **APIG** / fransk pressuppgörelse 2013. 60-miljonersfonden. Initial uppgörelse efter politiskt tryck.
- Simon Gozzi, **STIM**. Intervju 2025 om AI-pilotlicensen. Citerad om “schackdraget mot EU-koden” och “den historiska stölden”.
- AI-middagen, Fabel. Rundabordssamtal med 30-talet deltagare, 2025–2026. Citerad bl.a. om Hollande-anekdoten och Schibsted-Bonnier-dynamiken.

Kapitel 06 — Vad gör vi *nu*?

Vi kan inte vänta på den perfekta lösningen. Rapporten föreslår ingen modell, men den syftar till en mer välinformerad debatt. Det är där nästa rörelse börjar.

Området är i kraftig utveckling. Kommersiell generativ AI är knappt fyra år gammal, affärsmodellerna är inte stabila, och mycket döljs av investeringarnas storlek. Rapporten är medvetet deskriptiv. Vi prövar inte en pilot, vi skriver inte en proposition. Vi gör kartan över vilka frågor som måste besvaras och vilka svar som redan testas, så att fler kan delta i debatten med samma karta i handen. Det är så bra ersättningsmodeller har vuxit fram förr: när tillräckligt många kan följa argumenten.

Området är i kraftig utveckling. Vi inledde den här rapporten med att kommersiell generativ AI snart fyller fyra år. Det är inte en mogen marknad. Den 11 december 2025 stod Disneys vd Bob Iger och OpenAI:s vd Sam Altman bredvid varandra på CNBC och presenterade ett "landmark"-avtal: en utlovad investering på 1 miljard dollar från Disney i OpenAI, och en licens som skulle släppa fram Musse Pigg, Star Wars-figurer och Buzz Lightyear i Sora-genererade videor. Altman beskrev efterfrågan som "sort of off the charts". Det signalerade, eller verkade signalera, att framtiden var här: bara jättarna gör direktavtal, breda lösningar är passé.

Den 24 mars 2026 lade OpenAI ner Sora. Det kom som en överraskning för Disney. Det visade sig att i princip inget hade formaliserats: Disney hade inte betalat in några pengar, OpenAI hade inte betalat några licensavgifter. Soras nedladdningar hade rasat från 6 miljoner i november till strax över 1 miljon i februari. Tjänsten slukade en stor del av OpenAI:s beräkningskraft i en period då Anthropic pressade på. Och Disneys egna författare och artister hade rest sig i protest mot avtalet redan från dag ett, Writers Guild of America beskrev det som att Disney "sanctionerade stölden av deras arbete". Sora-fallet är en lärorik anekdot, men inte den vi först trodde. **Det är inte ett bevis på att jättarna formar framtiden. Det är ett bevis på att jättarnas avtal kan vara PR utan substans.**

Strukturen i AI-marknaden förstärker den osäkerheten. Ett fåtal "frontier labs", branschens benämning på OpenAI, Anthropic, Google DeepMind och liknande som bygger de största modellerna, driver utvecklingen i frontlinjen. Strax efter följer en stor grupp "destillers" som tränar mindre opensource-modeller på den öppna kunskap som frontier labs redan producerat. Var värdet faktiskt ackumuleras, hos labbet, hos destillern, hos applikationen ovanpå, hos infrastrukturen under, vet vi inte än. Mycket av det som ser ut som affärsmodell idag bekostas av riskkapitalets storlek snarare än av faktisk lönsamhet. När investeringarna mognar eller avtar kommer ekonomin att förändras dramatiskt.

Vad rapporten är, och vad den inte är. Den här rapporten är inte en pilotsökan. Den föreslår ingen specifik modell, ingen institution, ingen testmiljö. Anledningen är inte att vi inte tror att piloter behövs. Anledningen är att rapporten har ett annat uppdrag: att göra debatten bättre. Vi tror att det redan finns för många snabba svar och för få bra frågor. Det här fältet har lidit av att talar om i för stora termer, "innovation" mot "kultur", när den verkliga frågan är mer prosaisk: vilka betalningspunkter, vilka mätpunkter och vilka infrastrukturer ska finnas när maskiner börjar tjäna pengar på mänskliga verk i industriell skala? När frågan ställs så handlar det inte om teknikrädsla. Det handlar om institutionell kompetens.

Det är därför vi har valt formen vi har. Femfrågor-modellen är inte en lösning. Den är ett raster. Verktygslådan är inte en rekommendation. Den är en karta. Historieavsnittet är inte ett facit. Det är en påminnelse om att samma frågor har besvarats förr, annorlunda varje gång, alltid efter en period av friktion. Quizet är inte en valguide. Det är en spegel: vad är din intuition, och vilken arketyper ligger den närmast?

Vad har vi gjort? Fabel har arbetat med kulturens digitalisering i 25 år. Vi har drivit konferensserien Truly Digital, kombinerat kommersiella uppdrag med egeninitierade projekt, och sett oss mindre som facitleverantörer än som de som får olika sektorer att faktiskt prata med varandra innan spelplanen hårdnar. På Folk & Kultur 2025 arrangerade vi två AI-seminarier, ett entusiastiskt och ett kritiskt.

Det kritiska rummet var fullt. Slutsatsen från panel och publik var att frågan måste få nyanser. Det är där den här rapporten kommer in.

Öppna frågor som följer. Det indiska exemplet är starkt som exempel på offentlig AI-infrastruktur, men oklart som ersättningsmodell. Mätningen är fortfarande osäker, STIM säger själva om sin pilot att det är "rent kast" om attributionstekniken faktiskt fungerar. Rättsprocesserna i USA, NYT mot OpenAI, konstnärerna mot Midjourney, skivbolagen mot Suno och Udio, kommer att rita om vissa gränser, men inte alla. Sora-fallet visar att även jättarnas avtal kan kollapsa. Och vi har draga nya knutar att lösa: relationen mellan svensk konkurrenskraft och svensk ersättningstradition, balansen mellan EU-reglering och nationellt rörelseutrymme, och hur de tekniska aktörerna själva (Spotify, Mistral, Epidemic Sound) ska placera sig när AI både hotar och förstärker deras affärsmodeller.

Och viktigast: lösningarna måste tas fram för hela kultursektorn, inte bara musik. Musikbranschen är välrustad genom decennier av licensförhandlingar och institutioner som STIM, SAMI och Copy-swede. För litteratur och bild finns institutionerna och börjar agera. För översättning, scenkonst, kulturarv, slöjd och konsthantverk är muskelminnet svagare, och i några fall obefintligt. Det är där den första vågen av effekter slår, inte i den välorganiserade musikbranschen. Att kopiera muskens svar rakt av till andra sektorer är därför inte tillräckligt. Varje fält behöver sin egen översättning av samma fem frågor.

Det är där debatten måste fortsätta. Och den måste fortsätta med tillräckligt många i rummet, utövare, publiker, politiker, jurister, tekniker och intresseorganisationer. Det är när bara en av dessa grupper bestämmer som lösningarna fastnar i sin egen logik. Den modell som överlever kommer att vara den som tillräckligt många kan känna igen sig i.

Fakta i sammanhanget:

- 11 dec 2025: avtal tillkännages
- \$1 Mdr-investering, utlovad
- 6M nedladdningar i november
- 1M nedladdningar i februari
- 24 mars 2026: Sora läggs ner
- Ingenting formaliserat

"While it is common for technology to replace humans, in this instance humans have not been replaced; their contributions are simply hidden, and they are left uncompensated."

— **Konstnärernas grupp talan mot Midjourney** · Saveri Law Firm, kärnan i vad rapporten beskriver

"Offentliggör träningskällor, betala in kulturlicens, implementera spårbarhet. Säg inte att ni håller med. Säg hur ni tänker få plattformarna att skriva under."

— **Manifestpassage · rundabordssamtal** · Citatet visar tonen i rummet, inte rapportens linje

Källor & referenser, Vad gör vi nu?

- **LA Times.** Michael Hiltzik, "The Disney/Sora fiasco shows the limits of the AI craze", 30 mars 2026. Källan för hela Sora-Disney-genomgången.
- **STIM.** Lansering av AI-licens 2025 med **Songfox** som första pilot. Beskriven som "walled garden with a gate".
- Saveri Law Firm. Class action: Andersen et al. v. Stability AI, Midjourney, DeviantArt. Domstolen i Northern District of California, beslut 12 augusti 2024.

- **Spaniens kulturministerium.** Förslaget om utökad kollektivlicens 2023; tillbakadraget januari 2025 efter protester från kreatörsorganisationer. Varning för förhastad lagstiftning.
- **AI-kommissionens Färdplan för Sverige.** SOU 2025:12. Citatet om "passivitet är sällan någon bra strategi".
- Fabels förstudie 2025–2026. Finansierad av **Kulturbryggan**. Metodval och flerstegsupplägg för den här rapporten.

Kapitel 07 — Metod & tack

Den här rapporten är skriven tillsammans. Här är hur, och vilka.

Rapporten är resultatet av en serie AI-middagar under Chatham House Rule, kompletterade med djupintervjuer, remissyttranden, NotebookLM-sammanställningar och researchsamtal med personer från olika delar av kultursektorn. Den vill inte vara den sista som skrivs på området, den vill vara en av flera som tillsammans gör debatten klokare.

Tacklista

- Johan Axhamn
- Johan Belin · Dinahmic AI
- Emma Bexell
- Alessandra Di Pisa · Linköpings universitet
- Josephine Engström · Svenska Tecknare
- Mattias Fyrenius · Copyswede
- Patrik Fältström · Paftech
- Simon Gozzi · STIM
- Sofie Grettve von Rosen · Juridicum, Stockholms universitet
- Lise Guterstam · SAMI
- Lars Anders Johansson
- Karin Åström Iko · Riksarkivet
- Tove Carlén · Svenska Journalistförbundet
- Håkan Lidbo
- Mikael Ljungblom · AI Sweden
- Leo Andrea Nordwall · Blekinge Tekniska Högskola
- Carl Piva · Internetstiftelsen
- Robert Stasinski · Linköpings universitet
- Pär Strömbäck · Dataspelsbranschen
- Ted Valentin
- Christina Wainikka · Svenskt Näringsliv

Vi vill tacka alla som bidragit direkt genom att delta på någon av våra AI-middagar, alla som varit respondenter i samtal eller suttit ner över en fika, och alla som mer indirekt bidragit med texter, remissyttranden och offentliga utspel som vi har lärt oss av. Ni har formerat rapportens innehåll utan att stå som författare. Många av era bästa formuleringar finns i texten, anonymt enligt Chatham House, men igenkännbart för er.

Ett särskilt tack går till Kulturbryggan för förstudiestödet som gjorde arbetet möjligt, och till Folk & Kultur 2025 där delar av materialet stresstestades i offentligt samtal.

Samtalen är en del av resultatet. Varje kulturform lever ofta i sin egen bubbla. En av de stora poängerna med AI-middagarna har varit att få musiker att prata med tecknare, IT-ingenjörer med manusförfattare, jurister med plattformsbyggare. Det är där rapporten faktiskt blev till. Den största förhoppningen är att fler sätter sig vid bordet, och att rörelsen fortsätter långt efter att den här texten är publicerad.

Listan kompletteras löpande under arbetet. Om någon är felaktigt med, felstavad eller önskar tas bort, hör av dig till info@fabel.se så uppdaterar vi.

Kontakt: info@fabel.se

Källor & referenser, Metod

- **Chatham House.** "The Chatham House Rule." Etablerad princip för samtal där information får återges men inte attribueras utan tillstånd.
- Fabels förstudie 2025–2026. Finansierad av **Kulturbryggan**. Den ansökan och plan som ligger till grund för det här arbetet.
- **Folk & Kultur 2025.** Fabels seminarier "AI och kulturen, entusiastiskt" och "AI och kulturen, kritiskt". Offentlig prövning av materialet.

Tacklista

- Johan Axhamn
- Johan Belin · Dinahmic AI
- Emma Bexell
- Alessandra Di Pisa · Linköpings universitet
- Josephine Engström · Svenska Tecknare
- Mattias Fyrenius · Copyswede
- Patrik Fältström · Paftech
- Simon Gozzi · STIM
- Sofie Grettve von Rosen · Juridicum, Stockholms universitet
- Lise Guterstam · SAMI
- Lars Anders Johansson
- Karin Åström Iko · Riksarkivet
- Tove Carlén · Svenska Journalistförbundet
- Håkan Lidbo
- Mikael Ljungblom · AI Sweden
- Leo Andrea Nordwall · Blekinge Tekniska Högskola
- Carl Piva · Internetstiftelsen
- Robert Stasinski · Linköpings universitet
- Pär Strömbäck · Dataspelsbranschen
- Ted Valentin
- Christina Wainikka · Svenskt Näringsliv